

Kosovalı Türkler: Dilleri ve Kültürleri

Nursel Elmas*

Öz

Türk kültürünün yayılıp yaşandığı, bununla birlikte Slav ve Avrupa kültürlerinin de belli dönemlerde hâkimiyet mücadelelerine sahne olan Balkan Yarımadası'nın ortasında, önemli bir stratejik konuma sahip olan Kosova'da farklı etnik grupların yanı sıra Türkler de yaşamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan Müslüman Türk nüfusu içinde Kosova Türkleri, geçmişten bu yana bölgede varlığını sürdürme mücadelesi vermektedir. Osmanlı'nın bölge topraklarından çekilmesiyle zor zamanlar yaşamaya başlayan, günümüzde azınlık statüsünde olan Kosovalı Türkler, birçok dernek ve siyasi parti aracılığıyla kültürlerini canlı tutmaya çalışsalar da, gerek eğitim alanında gerekse sosyal hayatta birçok engelle karşılaşmaktadırlar. Bu çalışmada Kosovalı Türkler, Kosova'daki Türkçe eğitimi, Kosovalı Türklerin dillerini, kültürlerini ve millî benliklerini ne ölçüde koruyabildikleri; Türkler arasında anadillerini kullanma oranında ve kültürel değerler bağlamında geçmişten günümüze bir değişim olup olmadığı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kosovalı Türkler, anadil eğitimi, etnik kimlik bilinci, kültürel aidiyet

Giriş

Bu çalışmada, geçmişte değişik etnik grupların baskılarına maruz kalmış, günümüzde de sosyal ve siyasi kaygılarla birçok alanda sorun yaşayan Kosovalı Türklerin dillerini, kültürlerini, millî benliklerini ne ölçüde koruyabildikleri; Türkler arasında gerek anadili kullanma oranında gerekse kültürel değerler bağlamında bir değişim olup olmadığı ele alınmaya çalışılacaktır. Yaygın dilin Arnavutça olduğu Kosova'da, genç nesiller, orta yaş ve

* Uzm. Yard., Yunus Emre Enstitüsü – Ankara / Türkiye
nurselelmas@gmail.com

üstü nesiller arasında Türk dili ve kültürüne ilişkin algı farklılığı olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ve araştırma sonuçları, yazarın Kosova’da yaşadığı bir yıllık süre zarfında edindiği bilgiler ve tecrübeler doğrultusunda yorumlanacaktır.

Kosova’da Türkler

Türk varlığının Osmanlı İmparatorluğu’nun etkisiyle 13. yüzyıldan itibaren zirveye ulaştığı Balkan coğrafyasında önemli bir konuma sahip olan, kuzeyi ve doğusu Sırbistan tarafından çevrelenen Kosova’nın kuzeybatısında Karadağ, güneyinde Makedonya, batısında Arnavutluk bulunmaktadır. Nüfusu yaklaşık 2,5 milyondur. Nüfusu Arnavutlar (%90), Sırlar (%5), Boşnaklar (%2), Türkler (%1) Goralılar, Aşkaliler ve başkalarından (%2) oluşturmaktadır (Çavuşoğlu 2007).

Dünyadaki etnik gruplarla ilgili birçok araştırmada, Kosovalı Türklerden söz edilmemektedir (Levinson 1998), ancak Kosova’da Türk varlığı Oğuz, Peçenek gibi kavimlerin göçleriyle 5. yüzyıla kadar uzanmaktadır (İnalçık 1993). Osmanlı İmparatorluğu’nun 1389 yılında Kosova’yı ele geçirmesiyle resmî görevliler, askerler, tacirler Kosova’daki çeşitli kasabalara yerleşmiş ve Türklerin bölgedeki düzenli hayatı başlamıştır. Ancak İmparatorluğun ilk dönemlerinde ülkeye yerleşen askerlerin farklı milletlerden geldiği de bilinmektedir. Kosova’da yaşayan farklı etnik gruplardan birçok aile zamanla Müslüman olmuştur. Hem askerler hem de Kosova’da yaşayan ve Müslümanlığı tercih eden aileler, zamanla Osmanlı kültürünü benimsemişler, Türkçe konuşmaya başlamışlar, ancak kendi dillerini de korumuşlardır. Bu dönemde Osmanlı Türklerini, Osmanlı kültürünü benimseyen diğer gruplardan ayırt etmenin en iyi yolu, Türklerin sadece Türkçe konuşuyor olmaları ve Anadolu’dan geldiklerini vurgulamalarıdır (Malcolm 1998). Köy ve köyde yaşayan kişi sayısının çok olduğu Kosova’da, sayıca az olan Türklerin neredeyse tamamı şehirde yaşamaktadır (Şanlı ve Jable 2009). Geçmişten bu yana sahip oldukları şehirli kültür, bugün Kosova’da Türkçe bilenlere “şehirli” (kasabalı), bilmeyenlere ise “köylü” denmesinin nedeni olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nun bölge hâkimiyeti döneminde barış ve huzur içinde yaşayan Türkler, Balkan Savaşları sonrasında asimilasyon baskılarına maruz kalmaya başlamışlardır (Ünal 1995, Emiroğlu 2006). Osmanlı yönetiminin son bulmasıyla önce Sırbistan’a dâhil edilen, daha sonra Sırp, Hırvat ve Sloven yönetiminin bir parçası hâline getirilen Kosova’da krallık döneminde Sırp egemenliği devam etmiştir. Bu dönemde, ülkede yapılan toprak reformuyla toprakları ellerinden alınan Kosovalı Türkler, maddi olarak güç kaybetmekle kalmamışlar, etnik ve dinî bakımdan baskı gör-

müşlerdir. Türklerle birlikte başta Arnavutlar olmak üzere diğer etnik gruplar da benzer baskılara maruz kalmıştır. Yugoslavya Krallığı'nın İtilaf Devletleri'ne karşı yükümlülüklerini belirtmek amacıyla imzaladığı 5 Aralık 1921 tarihli, azınlıkların yoğun olduğu bölgelerde azınlıkların kendi anadillerinde eğitim alabileceklere hususunun yer aldığı, Azınlıkların Korunması Yasası'na rağmen en büyük baskı eğitim ve kültür alanında yaşanmıştır (Tören 2011). Var olan okullar kapatılmış, ilk ve orta öğretim kurumları sadece Sırp için açılmıştır. Bu yüzden, Yugoslavya Krallığı döneminde Türk ve Arnavut azınlıkların %90'ı okuma yazma bilmeyen bireylerden oluşmaya başlamış; Türkler ve Arnavutlar kitleler halinde Türkiye'ye göç etmiştir (Malcolm 1998, Türbedar 2003, Gökdağ 2007). Toprak reformuyla daha iyi olanak ve geniş yetkilere sahip olan Sırpların nüfusu bölgede artarken Türklerin, özellikle de Arnavut azınlığının her geçen gün fakirleştiği, nüfuslarının da azaldığı bilinmektedir (Poulton 1993).

Kosova'da, Türklerin sayıları belli dönemlerde farklılık göstermiştir. Özellikle iki dünya savaşı arasında nüfus sayımlarında kendisini Türk olarak kaydettirenlerin sayısı çok yüksek olmamıştır. 1921 yılı nüfus sayımında 27.920 kişi, 1931 yılında 23.698 kişi, 1939 yılında 24.946 kişi kendini Türk olarak yazdırmıştır (Vickers 1998). 1948 yılındaki nüfus sayımında 1300 kişi Türk olduğu belirtmiştir, çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle baskılara maruz kalan Türkler bu baskılardan korkmuştur. 1953 yılında ise bu sayı 35 bin olarak kaydedilmiş, 1961 yılında ise 25 bine düşmüştür.

Toplumda tutunabilmek için kendi etnik kimliğini saklayarak, sayıca daha fazla olan etnik grup içinde görünme çabasından dolayı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türklerin sayılarında dalgalanmalar görülürken, 1971 yılından sonra nüfus 12 bin olarak belirlenmiştir (Çelik 2008). Kosova'da 30 yıldır yapılmayan nüfus sayımı, en son 2011 yılında yapılmıştır. Resmî sonuçlar açıklanmasa da, Kosova Türklerinin sayısının 20 bin ile 80 bin arasında olduğu tahmin edilmektedir (Akgün 2012).

Kosova'da nüfusun %90'ı Müslüman'dır. Yugoslavya yönetimi, Arnavutlar yönetiminde sınırlı söz hakkı olduğundan bağımsızlık için başkaldıracağını düşünmüş, olası bir ayaklanmada Türklerden destek almasının önüne geçmek amacıyla Kosova Türkleri ile Arnavutlar arasındaki Müslümanlık bağını zayıflatmak için çalışmıştır (Türkoğlu 2001). Bu nedenle Kosova'daki Müslüman topluluklar arasındaki dinî bağlar zayıflatılıp etnik farklılıklar öne çıkarılmıştır (Vickers 1998).

14 Mart 1914 tarihinde İstanbul'da Osmanlı ve Sırbistan Hükümetleri arasında imzalanan barış antlaşmasında Kosova'daki Türklerin tüm mal

varlıkları ile tanınması ve eğitimlerinin anadillerinde, Türkçe devam etmesi tüm masrafların da Osmanlı İmparatorluğu tarafından karşılanması kararına rağmen, bu antlaşma göz ardı edilmiştir; Türklerin varlığı yok sayılmıştır (Ergül 2009). Türkçe öğrenim görme hakkı ellerinden alınan Kosovalı Türkler için anadilleri dışında yapılan her türlü eğitim, bölgedeki Türk varlığını zayıflatma ve yok etme politikasının bir parçası olmuş, okullarda Sırpça eğitimin zorunlu olması Türklerin eğitimlerine devam etmelerini zorlaştırmıştır (Selim 2007).

Tüm bu etnik çatışma uğraşlarına ve elde edilmiş ancak göz ardı edilen haklara rağmen, 1951 yılında, Yugoslavya yönetimi Kosova Türklerini millî azınlık olarak tanımıştır (Bilgiç ve Bilgiç 2012). Bunun sonucunda Türkçe eğitim ve öğretim süreci başlamış, Türkler kendi kültür derneklerini kurmuş, radyolarda Türkçe haber programları ve Türkçe müzik yayınları başlamıştır (Türkoğlu 2001). Aslında 1945 yılında Yugoslavya Federasyonu'nun kurulmasından sonra tüm azınlıklar kendi dillerinde öğrenim görme hakkına sahip olmuştur (Tikici vd. 2009). 1951 yılından sonra çoğunluk oldukları yerde kendi okullarını kurma hakkını elde etmişlerdir (Özfatura 1998). 1974 Anayasası ile Türkçe; devlet dairelerinde, okullarda, basın-yayın organlarında resmî düzeyde kabul edilmiştir (Akgün 2012).

Belgrat yönetimi 1971-1980 yılları arasında Kosova'da hâkim olmaya başlamış, Arnavut milliyetçiliğinden kaynaklanan ayaklanmalara engel olmaya çalışılmıştır. Belgrat yönetimi, Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek ve bölgede Arnavut kimliğini geri planda bırakmak amacıyla Türk kimliğini destekleme politikası izlemiştir (Bilgiç ve Bilgiç 2012).

1989 yılında Sırbistan, Kosova'nın özerk yapısına son vermiştir. Bunun üzerine Kosovalı Arnavutlar 1990 yılında tek taraflı olarak Kosova Cumhuriyeti'ni ilan etmişler, eğitim ve sağlık hizmetlerini kendi imkânlarıyla sağlamaya başlamışlardır. Bundan dolayı Belgrat yönetimi ile aralarında gerginlik artmış, bu gerginlikten Kosovalı Türkler de etkilenmiştir. Yükselen Arnavut milliyetçisi hareketleri nedeniyle Sırbistan yönetimi Arnavutlara karşı baskıyı artırmıştır. Arnavutlar kamu görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Bu zaman dilimi içinde Türklere olumlu yaklaşımlarda bulunulmuştur. Sırbistan yönetiminin Arnavutlar ve Türkler arasındaki bu farklı tutumu, iki toplum arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Bu nedenle, Arnavutların Türkler üzerinde kurduğu baskı da artmıştır (Emiroğlu 2006).

Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasıyla, 1989 yılında, Arnavutçanın yanı sıra Türkçenin kullanımı alanı da kısıtlanmıştır. 1999 yılında NATO harekâtı sonrasında, Arnavutça resmî dil olarak kabul edilmiştir, Türkçe kabul edilmemiştir. Kosovalı Türkler daha önce kazandıkları bu haktan mahrum edildikleri için sıkıntı yaşamışlar ve bu durumu kabul etmek istememişler, kimlik belgelerinde, yazışmalarında, evraklarında Türkçenin kullanılmasını istemişlerdir. Bunun gerçekleşmesi için uzun yıllar uğraş göstermek zorunda kalmışlardır (Kut 2005). 2011 yılında yapılan seçimlerde nüfus sayım kâğıtları üç dilde (Türkçe, Arnavutça ve Sırpça) hazırlanmıştır, insanlar istedikleri dili kullanabilmişlerdir.

Kosovalı Türklerin Bugünkü Durumu

Kosova'daki Türklerin bugünkü durumu, uluslararası hukukta “azınlık” tanımı içine girmektedir. 1999 yılında, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan anayasada, Türklerin yoğun olduğu bölgelerdeki seçimlerde, yerel seçim barajı olan %6 oranının geçilmesi durumunda Türkçenin, Arnavutça ve Sırpçanın yanında resmî dil olarak kabul edilmesi hususu yer almaktadır. Bu barajın aşılamadığı yerlerde Türkçenin resmî dil olarak kullanılmayacağı olması, Türklerin 1974 Anayasası'nda belirtilen Türkçenin devlet dairelerinde, okullarda, basın-yayın organlarında resmî düzeyde kullanılması hakkını kaybetmelerine neden olmuştur (Recepoglu 2005).

Bugün Türkler yoğun olarak Kosova'da Prizren, Mamuşa, Gilan, Priştine, Mitroviça, Vıçitırın şehirlerinde yaşamaktadır. İpek, Yanova ve Doburçan şehirlerinde de Türk aileler bulunmaktadır. 2008 yılında kabul edilen Kosova Anayasası'nda Kosova çok ırklı bir toplum olarak tanımlanmış, ülkenin resmî dilleri Arnavutça, Sırpça ve İngilizce olarak kabul edilmiştir. Türkçe bugün %6'lık seçim barajı nedeniyle bu bölgelerden yalnızca Prizren ve Mamuşa Belediyelerinde resmî dil olarak kullanılmaktadır (Recepoglu 2006), ancak Prizren Belediyesinin tabelası hâlâ Arnavutçadır. Kosovalı Türkler, bölgede Türkçeyi resmî dil olarak kabul eden kanuna rağmen belediyeye bağlı kurumlarda, aile sağlık merkezlerinde, belediye hizmetlerinde, polis merkezlerinde, belediye mahkemelerinde kendi ana-dillerinde hizmetlerden yoksun kalmışlardır (Akgün 2012).

Kosova'da Türkler, Osmanlı geleneğinden dolayı daha çok memur olarak çalışmaktadırlar. Devlet görevlerindeki yerlerinden belli dönemlerde, etnik çatışmalardan dolayı, uzaklaştırılmışlar, ekonomik sorunlar yaşamışlar, Türkiye'nin Kosova'da gerçekleştirdiği ticari faaliyetler sayesinde geçimlerini sağlayabilmişlerdir.

Yüzyıllar önce Kosova'ya kendi kültürlerini getirerek buradaki diğer etnik grupların da kültürlerini etkilemiş olan Türkler (Malcolm 1998), Kosova Demokratik Türk Partisinin kurulmasıyla Kosova Parlamentosu'nda yer almış, siyasi olarak da güç kazanmışlar ve ülkede kendilerini daha güvende hissetmişlerdir. Türk partilerinin kurulmasıyla Türk Kültür Dernekleri rahat günler yaşasalar da belediyelerden ve Kültür Bakanlığından destek alamamaktadırlar.

Kosovalı Türkler, her zaman dil, kültür, siyaset, eğitim alanlarında kendilerini ifade etme ve geleneklerini duyurma; bu konuda yapılan çalışmalara katkı sağlama çabası içinde olmuşlardır. Tüm kısıtlamalara ve baskılara rağmen *Tan, Yeni Dönem* gibi gazeteler ve *Bay, Sofra* gibi dergiler yayımlamışlardır. Günümüzde, Kosova'da Türkçe yayın yapan radyo ve televizyon kurumları faaliyetlerine devam etmektedir. Kosovalı Türklerin bu alandaki çalışmaları özellikle 1999 yılından sonra artmıştır. Kısıtlı maddi imkânlarla rağmen Kosova'da devam eden Türkçe basın-yayın çalışmalarını Türkler, bölgede kimliklerinin devamı için en etkili yol olarak görmektedirler, ancak günümüzde basın-yayın organlarında da baskılar ve engeller devam etmektedir. Kosova Radyo Televizyonunda Türkçe programlara yeteri kadar zaman ayrılmamakta, devam eden Türkçe programların yapım sürecinde gerekli özen gösterilmemekte, Kosova Radyo Televizyonu (RTK) idaresi tarafından teknik donanım sağlanmamaktadır (Akgün 2012). Tüm bunlara rağmen Türk dizilerinin, tüm Balkanlarda olduğu gibi, Kosova'da da gösterime girmesiyle farklı etnik grupların Türk kültürüne ve Türkçeye olan ilgisinin arttığı açıktır (Emin 2013).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde açılan tekke, medrese ve zaviyeler bilim ve sanatla uğraşan bireylerin yetişmesine katkıda bulunmuştur (Pala 1992). Bugün Kosova'da yaşayan Türklerin bilime ve sanata olan ilgisi oldukça fazladır. Türk yazar ve şairlerin uğraşları, çalışmaları sayesinde bölgede edebiyat ve kültür değerleri yaşatılmıştır. Türk edebiyatının ve kültür değerlerinin diğer kültür ve dillerle beslenmesi zenginlik olarak değerlendirilmektedir. Mesleği ne olursa olsun Kosovalı Türklerin sanata ve bilime eğilimi olduğu görülebilir (Recepoglu 2006). Üç bireyden ikisi yazar, ressam, araştırmacı, şair vb. unvanlar taşımaktadır, ancak sanatsal ve bilimsel ürün ortaya koyan Türk yazarların Türkçe eğitiminde kullanılmak üzere yazdıkları ve tercüme ettikleri birçok kitabın basımı için halen onay verilmemekte, onay verilenler ise uzun süre bekletilmektedir.

Kosova'da Türkçe Eğitimi

Kosova'da Türkçe eğitimi, Osmanlı döneminde başlamış, yasal ve toplumsal engellerle kesintiye uğrasa da günümüze kadar devam etmiştir. 2011 yılı Kosova'da Türkçe eğitiminin 60. Yılı sayılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun

Kosova'daki gücünün son bulmasıyla, siyasi ve toplumsal baskılar nedeniyle zor zamanlar geçiren, egemen konumdan azınlık statüsüne düşen Türkler, eğitim alanında da çok fazla engelle karşılaşmış, anadillerinde eğitim görmekten yoksun bırakılmışlardır (Koro 1999). 1912-1951 yılları arasında eğitim kurumlarında dersler sadece Sırpça ve Arnavutça verilmiştir. Bu nedenle, Kosovalı Türkler eğitimlerine anadillerinde devam edememiş; 1945 yılına kadar Sırpça, 1945 yılından sonra Arnavutça eğitim almak zorunda kalmışlardır. Özellikle Priştine ve Prizren şehirlerinde din adamı yetiştirmek için açık olmasına izin verilen medreselerde, evlerde gizli gizli Türkçe derslerine devam edilmiştir (Koro 1994, Taşkıran 2009).

Kosovalı Türklerin Yugoslavya yönetimi tarafından 1951 yılında millî azınlık olarak tanınması, Türklerin çoğunlukta oldukları bölgelerde kendi okullarını kurma ve anadillerinde eğitim öğretim görme hakkını kazanmasıyla ilk ve orta dereceli okullarda Türkçe eğitimi ve öğretimi süreci başlamıştır (Şanlı 2004). Bugün Kosova'da, Priştine, Prizren, Gilan, Mamuşa, Dobırçan ve Mitroviça şehirlerinde Türkçe eğitim yapılmaktadır. Prizren'de bulunan Türk Eğitim Derneği yetkilileri ile yapılan görüşmeler sonucunda Türkçe eğitim sürecindeki öğrenci ve sınıf sayılarına ilişkin aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

Başkent Priştine'de okul öncesi eğitimde 1 sınıf, 9 öğrenci; ilköğretim düzeyinde (1-9. sınıf), 153 öğrenci; ortaöğretim düzeyinde (10-12. sınıf) 3 sınıf, 109 öğrenci bulunmaktadır.

Türk nüfusunun yaygın olduğu şehirlerden biri olan Prizren şehrinde, okul öncesi eğitimde 3 sınıf, 73 öğrenci; ilkokul düzeyinde 56 sınıf 1033 öğrenci; ortaöğretim düzeyinde 19 sınıf, 521 öğrenci bulunmaktadır. Mamuşa şehrinde, okul öncesi eğitimde 2 sınıf, 49 öğrenci; ilkokul düzeyinde 27 sınıf, 821 öğrenci; ortaöğretim düzeyinde 7 sınıf, 159 öğrenci bulunmaktadır.

Gilan şehrinde, okul öncesi eğitimde açılan sınıf yoktur. İlkokul düzeyinde 7 sınıf, 36 öğrenci; ortaöğretim düzeyinde 3 sınıf, 34 öğrenci bulunmaktadır. Dobırçan şehrinde, okul öncesi eğitimde sınıf açılmamıştır. İlkokul düzeyinde 8 sınıf, 40 öğrenci vardır; ortaöğretim düzeyinde ise sınıf açılmamıştır. Mitroviça şehrinde, okul öncesi eğitimde 1 sınıf, 15 öğrenci vardır. İlkokul düzeyinde ve ortaöğretim düzeyinde ise açılan sınıf yoktur.

Başkent Priştine'de Elena Cika (Elene Gjika) İlköğretim okulunda Türkçe eğitimi, Arnavutça eğitimin de yapıldığı bir okulda, aynı çatı altında devam etmektedir. Okulun müdür yardımcısı Kosovalı bir Türk'tür. Elena Cika İlköğretim Okulunda Arnavutça Eğitiminde görev yapan Arnavut eğitimciler, Müdür Yardımcısı unvanıyla yönetime bir Türk'ün gelmesini

teпкиyle karşılasalar da söz konusu okul, Kosovalı Türkler için yönetiminde Kosovalı bir Türk'ün olduğu tek okul olması bağlamında önem taşımaktadır.

Kosovalı Türkler, Türkçe eğitim sürecinde, öğretmen sayılarının ve ders kitaplarının yetersizliği, ekonomik sıkıntılar nedeniyle fiziki koşulların elverişli olmaması gibi bazı sorunlarla karşılaşmaktadır (Topsakal ve Koro 2007).

Son zamanlarda ise Türk aileler, Türkçe eğitim aldıkları için Arnavutça bilmeyen ya da iyi düzeyde Arnavutça konuşamayan gençlerin mezuniyet sonrası işsiz kalacaklarını düşündüklerinden çocuklarını Arnavutça eğitimin yapıldığı okullara yönlendirmektedir.

Araştırma Yöntemi

Kosova'daki Türk varlığının tarihsel gelişimi makalenin başlangıç bölümünde ayrıntılı olarak sunulmuştur. Balkan savaşları, birinci ve ikinci dünya savaşları gibi yıkım simgesi olan acıları yaşamış olan Kosova Türk toplumu; dilini, kimliğini ve kültürünü yaşatmak için çok ciddi mücadeleler vermek zorunda kalmıştır. Bu mücadele hâlâ devam etmektedir. Anadilin ve kültürün genç nesillere aktarılması özellikle bir başka dilin hâkim olduğu ortamlarda hiç kolay olmamıştır. Kosova'da Arnavutça yaygın olarak kullanılan toplum dilidir. Türkçenin durumu ve konumu o dili anadili olarak öğrenen ve genç nesillere öğretme kararı alan kuşaklara bağlıdır.

Bu araştırma toplum dilbilimsel durumun tespiti ve Türk dili ve kimliği ile algıları tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi Yağmur & van de Vijver'in (2011) metodolojisiyle aynıdır. Yağmur'un farklı ülkelerde Türk göçmenlerle yürüttüğü araştırmanın yöntem ve yaklaşımı Kosova'daki koşullara uyarlanmış ve aynı anket kullanılmıştır. Bu makalede ele alınacak olan konuyla ilgili olarak araştırmanın temel sorusu Kosova'daki Türk varlığının anadili kullanımı, tercihi, dil tutumları ve kültürel kimlik algılarıyla ilgilidir. Genç ve yaşlı nesiller arasında Türk dili ve kültürüne ilişkin algı farklılıklarının olup olmadığını saptamak amacıyla yaklaşık 200 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır.

Katılımcılar

Anketin verileri; Kosova'nın Priştine, Prizren, Gilan, Vıçitırın, Mitroviça ve İpek şehirlerinde toplam 298 kişinin doldurduğu anketler yoluyla toplanmıştır. Anketlerin yanı sıra görüşmeler, mülakatlar, günlük sohbetler ve gözlemler yoluyla verilerin sağlanması niteliğinde ek bilgiler derlenmiştir. Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan kadınların oranı erkeklere göre oldukça fazladır.

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	186	64,8
Erkek	101	35,2
Belirtmeyen	11	3,7
Toplam	298	100

Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan anket aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgiler (yaş, cinsiyet, doğum yeri, eğitim vb.) toplam 12 soru ile derlenmiştir. İkinci bölümde 21 sorudan oluşan etnik aidiyet ve hâkim toplum aidiyet ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekle araştırmaya katılanların kendilerini nasıl tanımladıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. 17 soruluk üçüncü bölümde kullanılan etnik kimlik ölçeğiyle de Türk ve Kosova kimliğine ilişkin tespitler sunulmuş ve katılımcıların görüşleri derlenmiştir. 22 sorudan oluşan dördüncü bölümde hem Türk hem de Kosova kültürel davranışlarına ilişkin veriler toplanmıştır. 18 sorudan oluşan beşinci bölümde katılımcıların dinî kimlik algılarına ilişkin veriler toplanmıştır. 23 sorudan oluşan altıncı bölümde katılımcıların Türk ve Kosovalı sosyal ağlarına ve toplumsal ilişkilerine yönelik veriler derlenmiştir. Etnik ve kültürel değer yargılarına ilişkin algılar ise toplam 19 soruyla ölçülmüştür. Diğer birçok kültürel algı ve değişim çalışmasından farklı olarak bu çalışmada anadili ve toplumsal dil kullanımına ilişkin çok sayıda soruya yer verilmiştir. Toplum dilbilimin en temel verilerinden olan dil kullanımı, tercihi, seçimi, hakimiyeti ve dil tutumları gibi konularda toplam 70 soru yöneltilmiştir. Ankette 5 dereceli Likert ölçeği kullanılmıştır. Her soruda hem Türk hem de Kosova ana-akım grubuyla (bu çoğunlukla Arnavut grubudur) ilgili değerlendirmeler yer almaktadır.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması Kosova Türk kültür derneklerinin, Türkçe öğretmenlerinin ve birçok diğer kişi ve kurumun katkısı sayesinde olmuştur. Katkı sağlayan herkesin isimi etik nedenlerle burada açıkça dile getirilmeyecektir. Sadece kurumlar ve görevlere yer verilecektir. Çalışmanın verileri Kosova'nın Priştine, Prizren, Gilan, Vıçitırın, Mitroviça, İpek şehirlerinde toplanmıştır. Priştine'de anketlerin uygulanması sırasında RTK Televizyonu Türkçe Bölümü Habercisi, Gerçek Derneği eski Başkanı ve Priştine Üniversitesi öğrencilerinden destek alınmıştır. Priştine'de Arnavutça eğitimin yapıldığı aynı binada

Türkçe eğitiminin de gerçekleştiği tek ilkokul olan “Elena Gjika” İlköğretim Okulu Müdür Yardımcısı ve Türkçe bölümünde görev yapan öğretmenlerle görüşmeler yapılmıştır.

Ayrıca Elena Gjika İlköğretim Okulu öğrencileri, Priştine’de Türkçe eğitimin verildiği tek orta dereceli okul olan Sami Frasheri Lisesi öğretmenleri ve öğrencileri ile görüşmeler yapılmıştır. Kosovalı Türk öğrencilerin ve öğretmenlerin kütüphanesinden yararlanmak ve bir araya gelip sohbet etmek için sıklıkla ziyaret ettiği Bahar Kültür Merkezinin Başkanı, Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türkoloji Bölümünde ve Prizren Üniversitesi Eğitim Fakültesinde görev yapan öğretim görevlileri ile görüşmeler yapılmıştır. Prizren’de anketlerin Kosovalı Türklere dağıtılması ve uygulanması sırasında Prizren Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinden destek alınmıştır. Anket ortaöğretim düzeyinde eğitime devam eden öğrencilere, öğretmenlere, farklı etnik grup üyeleri ile evlilik yapan Kosovalı Türklere ve Türk ailelere uygulanmıştır.

Prizren’de, Türk Eğitim Derneği sorumlusu ile gerçekleşen görüşmeler esnasında, Kosova’daki Türklerin özellikle eğitim sürecinde yaşadıkları sorunlar hakkında konuşulmuştur. Gilan şehrinde, anketlerin uygulanması sırasında Zenel Hajdini İlköğretim Okulu Türkçe Bölümü öğretmenlerinden, Türk ailelerden, Musa Zajmi İlkokulu Türkçe Bölümü öğretmenlerinden, Nazım Hikmet İlkokulu Öğretmeni ve Gilan Belediyesi meclis üyelerinden destek alınmıştır.

Anketlerin uygulanması sırasında, Viçitırın şehrinde Çeşme Derneği Başkanı’ndan ve Mitroviça şehrinde Andon Çayupi İlkokulunda görev yapan öğretmenlerden; Mehmet Akif Ersoy’un akrabalarının halen yaşadığı İpek şehrinde ise Yunus Emre Türk Kültür Merkezi okutmanlarından destek alınmıştır. Araştırmacı, Kosova Priştine Yunus Emre Türk Kültür Merkezinde görev yaptığı bir yıllık süre zarfında merkezi ziyaret eden Kosovalı Türkler ve farklı etnik gruplardan (Arnavut, Boşnak, Hırvat) misafirler ile yaptığı sohbetler esnasında Kosova’daki Türklerin etnik kimliklerini korumak için verdikleri mücadelelere ilişkin bilgi ve görüşleri kaydetme şansına sahip olmuştur. Bu tecrübe ve bilgiler ışığında derlenen bilgiler daha anlamlı bir şekilde yorumlanmıştır.

Verilerin Analizi

Anketler yoluyla derlenen veriler SPSS istatistik programı kullanılarak bilgisayar ortamında kaydedilmiş ve veri dosyası Tilburg Üniversitesi’nde analiz edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar araştırmacının alan çalışmasında elde ettiği verilerle birleştirilerek yorumlanmıştır.

Sonuçlar

Araştırmada çok sayıda anket sorusu olduğu için yapılan analizler soru bazında sunulmayacak kültürel kimlik, dil kullanımı gibi ilgili ölçek puanları eşliğinde sonuçlar ortaya konulacaktır. Her bir ölçekte yer alan sorulara verilen yanıtların tamamı *Cronback Alpha* güvenilirlik testine tabi tutularak sonuçların temsil gücü test edilmiştir. Tablo 2’de sunulan sonuçlar araştırma aracının büyük ölçüde yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Araştırmada kullanılan ölçeklerin *Cronback Alpha* güvenilirlik değerleri

Kullanılan Ölçek	Madde sayısı	<i>Alpha</i> değeri
Türk aidiyet algısı ölçeği	11	.85
Kosova aidiyet algısı ölçeği	9	.89
Türk davranış ölçeği	9	.73
Kosova davranış ölçeği	8	.85
Türk kültürel kimlik ölçeği	11	.93
Kosova kültürel kimlik ölçeği	11	.92
Dini kimlik algısı ölçeği	18	.83
Türk sosyal ağı ölçeği	12	.86
Kosova sosyal ağı ölçeği	10	.89
Türk etnik dilsel canlılık ölçeği	14	.74
Ayrımcılık algısı ölçeği	4	.58
Arnavut dilsel uyum ölçeği	3	.48
Türk kültürü korunum ölçeği	3	.55
Kamusal alan dilsel uyum ölçeği	3	.81
Kamusal alan etnik dil kullanım ölçeği	3	.42
Evde etnik dil korunumu ölçeği	3	.90
Evde Arnavutça dil kullanımı ölçeği	2	.75
Katılımcının dil kullanımı ölçeği	9	.86
Katılımcıya konuşulan dil ölçeği	6	.85
Duyguların ifadesinde dil tercihi ölçeği	7	.81

Dil tercihi ölçeği	8	.94
Farklı konularda dil tercihi ölçeği	6	.96
Dilin önemi ölçeği	14	.87
Dil tutumları ölçeği	6	.93

Cronbach Alpha güvenilirlik test sonuçlarına göre .60 üzerindeki rakamlar, kabul oranı yüksek değerlerdir. Eğer ortaya çıkan rakamlar .70'in üzerinde ise güvenilirlik oranları oldukça yüksektir. Tablo 2'deki bulgulardan anlaşıldığı üzere 298 kişinin katıldığı çalışmada kullanılan ölçeklerden büyük çoğunluğu .80'in üzerinde bir değere sahiptir ki bu durum sonuçların çok rahat genellenebileceği anlamına gelmektedir. Sadece dört ölçekten alınan sonuçlarla ilgili genelleme yapılması mümkün olmayacaktır: Ayrımcılık algısı ölçeği ($Alpha = .58$); Arnavutça dilsel uyum ölçeği ($Alpha = .48$); Türk kültürü korunum ölçeği ($Alpha = .55$) ve Kamusal alan etnik dil kullanım ölçeği ($Alpha = .42$). Bu ölçeklerle ilgili sonuçlar değerlendirilirken konuya ihtiyatla yaklaşılacaktır.

Etnik kimlik zaman içerisinde değişime uğrayabilmektedir. Kan bağı olması bireylerin kendilerini biyolojik olarak bağlı oldukları gruba ait hissedecekleri anlamına gelmemektedir. Özellikle göçmen Türkler arasında yapılan araştırmalarda, kan bağının etnik aidiyet duygusunda etkili olmadığının örnekleri görülmüştür. Etnik aidiyet sorusu, kişilerin hangi gruba ait olduğuna ilişkin öznel algılarını ortaya çıkardığı için bu tür araştırmalarda önemli bir sorudur. Kosova'da yapılan araştırmada bu soruya verilen yanıtların dağılımı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların etnik aidiyet algısı ($S=290$)

Etnik aidiyet	Sayı	%	Sayı	%	Toplam	%
Türk	105	36,2	124	42,8	229	79
Arnavut	4	1,4	6	2,1	10	3,4
Türk ve Arnavut	21	7,2	24	8,3	45	15,5
Diğer	1	,3	5	1,7	6	2,1

Alınan sonuçlara göre araştırmaya katılan Kosova'daki Türklerin %79'u kendilerini sadece Türk olarak tanımlamaktadırlar. Kendini Türk ve Arnavut olarak tanımlayanların oranı ise %15,5'tir. Kendini sadece Arnavut hâkim kimliğine dâhil edenlerin oranı ise %3,4'tür. Araştırmaya karma evliliklerden olan kişilerin de katıldığını düşünürsek etnik Türk kimliğinin çok baskın olduğunu görmek mümkündür. Elbette bu çalışmaya katılanla-

rın çoğunluğunun Türk dili ve kimliğine ilgi duyan bireyler olduğunu gözetirsek, bu rakamların Kosova Türk toplumu açısından sadece fikir verdiğinin vurgulanması gerekmektedir.

Bu araştırmanın en önemli amaçlarından biri, genç nesillerle orta yaş ve üstü nesiller arasında dilsel ve kültürel tutumlar arasında fark olup olmadığının saptanmasıdır. Farklı dönemlerde dilsel eritme politikalarına tabi tutulmuş olan Kosovalı Türkler arasındaki Türkçe kullanımı ve kültürel değişim olup olmadığı tespit edilmek istenmiş ve bu amaçla araştırmaya katılan 298 kişi yaşlarına göre iki gruba ayrılmıştır. 29 yaş ve altındakiler Genç Nesil *GN* olarak sınıflandırılırken 30 yaş ve üzerindeki ise Orta Yaş ve Üzeri *OYÜ* olarak sınıflandırılmıştır. Tablo 4'te iki nesil arasındaki, kültürel kimlik ve aidiyete ilişkin farklılıklar sunulmaktadır. Tablo'da sunulan veriler incelendiğinde nesiller arasında ciddi bir farklılık olmadığı görülmektedir. Sadece Kosova aidiyet ölçeği, Türk kültürüne uygun davranış ölçeği ve Türk etnik dilsel canlılık ölçeği açısından nesiller arasında fark vardır. Genç nesiller daha çok Kosova kültürüne uygun davranırken, orta yaş ve üzerinin Türk kültür kalıplarını daha çok benimsediği öngörülebilir. Genç nesillerin Türk etnik dilsel canlılığını daha yüksek algılıyor olması ise gençlerin özgüven yüksekliğini göstermektedir.

Tablo 4. Farklı nesiller arasındaki kültürel kimlik ve aidiyet farklılıkları - (ANOVA analizi, $S=298$)

Ölçek	Grup	Sayı	Ortalama	Max*.	S.S	F değeri	P
Türk aidiyet algısı ölçeği	GN	133	47.62	55	6.81	.488	.485
	OYÜ	165	48.21	55	7.41		
Kosova aidiyet algısı ölçeği	GN	131	16.13	43	9.53	4.288	.039
	OYÜ	163	18.33	45	8.67		
Türk davranış ölçeği	GN	133	34.59	42	5.55	7.183	.008
	OYÜ	165	36.33	45	5.59		
Kosova davranış ölçeği	GN	133	14.61	36	7.18	3.001	.084
	OYÜ	165	15.97	36	6.37		
Türk kültürel kimlik ölçeği	GN	133	46.48	55	8.29	3.740	.054
	OYÜ	164	48.32	55	8.06		
Kosova kültürel kimlik ölçeği	GN	132	31.20	55	10.84	1.783	.183
	OYÜ	164	32.88	55	10.62		
Dini kimlik algısı ölçeği	GN	132	78.75	90	7.56	.980	.323
	OYÜ	165	77.80	90	8.70		

Türk sosyal ağı ölçeği	GN	132	49.29	60	7.84	.794	.374
	OYÜ	164	50.06	60	7.07		
Kosova sosyal ağı ölçeği	GN	132	32.24	50	9.52	.692	.406
	OYÜ	165	33.11	50	8.41		
Türk etnikdilsel canlılık ölçeği	GN	131	50.89	70	7.96	5.790	.017
	OYÜ	164	48.84	68	6.63		
Ayrımcılık algısı ölçeği	GN	133	12.32	20	3.32	1.693	.194
	OYÜ	165	11.85	20	2.90		

* İlgili ölçekle elde edilebilecek maksimum puanı ifade etmektedir. Örneğin “Türk aidiyet algısı ölçeği” için en yüksek puan 55’tir ve bu rakama sahip olan kişiler kendilerini tam anlamıyla Türk kimliğiyle özdeşleştiriyor anlamına gelmektedir.

Tablo 4’te sunulan ortalama değerler, alınabilecek en yüksek ölçek puanlarına kıyasla incelendiğinde, Türk kültürel değerlerinin ve kimlik algısının Kosova/Arnavut kültürel kimliğine kıyasla çok daha yüksek olduğunu; her iki neslin de güçlü bir biçimde Türk davranış şekillerine sahip çıktığını, büyük oranda diğer Türklerle irtibatla olduklarını ve dinî kimlik olarak da İslamî inançla ilgili yüksek ortalamalara sahip olduklarını görmekteyiz.

Her iki neslin de kimlik ve kültür değerlerine sahip çıktığını göstermesi, Kosova’daki Türk toplumunun mevcut durumunun dil ile kültürün korunmasını destekler nitelikte olduğu tezi kolaylıkla savunabilir. Daha önce de vurgulandığı gibi, elbette anketleri dolduranlar genellikle Türk diline ve kültürüne ilgi duyan kesimlerdir; bu durum sonuçları büyük oranda etkilemektedir. Dolayısıyla araştırmacının doldurulan anketler dışında yaptığı gözlem ve incelemeler de araştırma konusuyla ilgili tamamlayıcı veriler sunmaktadır.

Tablo 5’te sunulan sonuçlar Türkçe ve Arnavutça kullanımına ilişkin ilginç veriler sunmaktadır. Dil kullanımıyla ilgili olarak her bir dil için ayrı ölçek kullanmak yerine iki dilin bir arada nasıl kullanıldığı saptanmaya çalışılmıştır. Bunun için de ölçeğin bir ucuna Arnavutça kullanımı, diğer ucuna ise Türkçe kullanımı konulmuştur. Örneğin, “annenle hangi dilde konuşursun?” sorusuna “1=her zaman Arnavutça, 2=çoğunlukla Arnavutça, 3=Türkçe/Arnavutça eşit, 4=daha çok Türkçe, 5=her zaman Türkçe” yanıt ölçeği kullanılmıştır. Bu durumda Tablo 5’te sunulan ortalamalar maksimum puana kıyasla yorumlanmalıdır. Örneğin; “katılımcının dil kullanım ölçeği” ortalama puanı 39,05, bu ölçekten alınabilecek olan maksimum 45 puanı ile kıyaslandığında araştırmaya katılan tüm katılımcıların ortalama puanının anne, baba, kardeşler, çocuklar, akrabalar, komşularla “çoğunlukla” Türkçe konuştukları anlaşılmaktadır. Tablo 5’ten anlaşıldığına göre katılımcılar evlerinde Türkçenin yanı sıra Arnavutçayı da yaygın olarak konuşmaktadırlar. Dil kullanımı konusunda nesiller arasında istatistiksel olarak

ciddi bir farkın olmaması da Kosovalı Türklerin, dil kullanımı ve tercihleri konusunda yerleşik alışkanlıklarının olduğunu göstermektedir. Sadece terminoloji kullanımı gerektiren farklı konularla ilgili olarak konuşurken genç nesiller orta yaşlı nesle oranla Arnavutçayı daha fazla tercih etmektedirler. Ancak bu ölçek bağlamında bir değerlendirme yapıldığında Türkçe kullanımının Arnavutçadan daha fazla olduğu kolaylıkla söylenebilmektedir.

Tablo5. Nesiller arasında dil kullanımı, tercihi ve dil tutumları bulguları (ANOVA testi – S=298)

Ölçek	Grup	Sayı	Ortalama	Max.	S.S	F değeri	P
Arnavutça dilsel uyum ölçeği	GN	133	7.59	15	2.76	.119	.730
	OYN	165	7.71	15	2.95		
Türk kültürü korunum ölçeği	GN	133	11.58	15	2.56	1.467	.227
	OYN	165	11.98	15	3.00		
Kamusal alan dilsel uyum ölçeği	GN	132	8.21	15	3.77	.331	.565
	OYN	164	7.98	15	3.30		
Kamusal alan etnik dil kullanım ölçeği	GN	133	7.39	10	2.52	3.198	.075
	OYN	165	7.89	10	2.30		
Evde etnik dil korunumu ölçeği	GN	133	7.50	10	2.68	2.150	.144
	OYN	165	7.94	10	2.52		
Evde Arnavutça kullanımı ölçeği	GN	133	5.68	10	2.71	.050	.823
	OYN	165	5.75	10	2.58		
Katılımcının dil kullanımı ölçeği	GN	133	39.05	45	6.13	.758	.385
	OYN	165	38.41	45	6.33		
Katılımcıya konuşulan dil ölçeği	GN	133	26.08	30	4.84	.466	.495
	OYN	164	25.70	30	4.57		
Farklı tkinliklerde kullanılan dil	GN	132	34.13	40	7.49	1.506	.221
	OYN	163	33.07	40	7.30		
Duyguların ifadesinde tercih edilen dil ölçeği	GN	133	29.89	35	7.14	2.606	.107
	OYN	165	28.58	35	6.83		
Farklı konular konuşurken tercih edilen dil	GN	133	25.11	30	5.96	10.797	.001
	OYN	165	22.87	30	5.72		
Dilin önemi	GN	130	42.72	58	6.32	1.028	.311
	OYN	160	43.56	69	7.52		
Dil tutumları	GN	133	24.44	30	4.73	2.457	.118
	OYN	165	25.31	30	4.74		

Sonuçların Değerlendirilmesi

Bu araştırmadan ortaya çıkan sonuçlar Kosova Türk toplumunun, anadili ile kültürünü yaşatmak ve canlı tutmak için gerekli olan kimlik bilincine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kültürün temel taşları olan dil, kültür ve kimlik bilincinin hem genç nesillerde hem de orta yaş ve üstü nesillerde mevcut olduğu görülmektedir. Bu durum Türk dilinin ve kültürünün genç nesillere de aktarılacağı habercisidir.

Ancak millî bilincin, Türk dilinin ve kültürünün korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında Türkçe eğitimi önemli bir husustur. Kosova'da Türkçe eğitimin devam etmesi için öğretmen sayısının yeterli olmasına rağmen öğretmenlerin özlük haklarına ilişkin yapılacak düzenlemelerin bu sayı üzerinde olumsuz etkiler taşıması da söz konusu olabilmektedir. Kosova'da Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prizren Eğitim Fakültesinde Türkçe Sınıf Öğretmenliği Bölümü bulunmaktadır. Bu bölümlerin kurulmasındaki amacın Türkçe eğitimin birçok bölgede devam edebilmesi için eğitimci yetiştirmek ve öğrencileri Türkçe eğitim sürecine dâhil etmek olmasına rağmen, Türkçe eğitim belirli bölgelerle sınırlı kalmıştır. Bugün, Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı İpek, Vıçitırın, Gilan ve Mitroviça gibi bölgelerde, yasal bir engel olmamasına rağmen Türkçe eğitimin okullarda yapılmadığı, yapılanlarda ise çok yetersiz bir eğitim sürecinin olduğu bilinmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Türkçe eğitimin yapıldığı okullara kitap desteğinde bulunmuştur ve bulunmaya da devam etmektedir. Ancak buradaki sorun Türkiye'den gelen kitapların Kosova müfredatına uygun olmamasıdır. Priştine Sami Frasherî Lisesi ve Elena Cika İlköğretim Okulu öğretmenleri ile yapılan görüşmeler sırasında (Ekim 2011-Mayıs 2012) öğretmenler, Türkiye'den sıklıkla kitap desteği yapıldığı, gönderilen kitapların da müfredata uygun olmadığı için yardımcı ders kitabı olarak kullandığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Kosovalı Türk öğretmenlerinin müfredata uygun yazdıkları kitapların resmî basım sürecinde de bazı siyasi engellerle karşılaştığı, yapılan bu görüşmeler sırasında belirlenmiştir.

Araştırmada hem genç nesillerin hem de orta yaş ve üstü nesillerin millî benlik duygularını korudukları sonucuna ulaşılmıştır, ancak öncelikle ailelerin çocuklarının gelecekte sosyal ve ekonomik süreçte zorluk yaşayacakları kaygısını taşıdıkları için, Kosova'daki Türkçe eğitim sürecindeki yetersizliklerden dolayı, çocuklarını farklı dillerde eğitimin verildiği okullara yönlendirme çabasında olduğu gözlenmiştir. Kosova genelinde Türkçe eğitim sürecindeki sorunlar giderilmediği takdirde dil, kültür ve kimlik bilincinin genç nesillere aktarımının zorlaşacağı düşünülmektedir.

Kosovalı Türkler üzerine yapılan benzer bir çalışmada, Türklerin dinî kimlik duygularının oldukça yüksek olduğu saptanmış ve nüfusun %90'ının Müslüman olduğu Kosova'da inançlarından ve bunu yaşayış biçimlerinden dolayı herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Taçoğlu 2008). Bugüne kadar dinî konular dışında gerek eğitim ve sosyal yaşam gerekse siyasi alanda, farklı etnik grup üyeleri tarafından çok fazla baskı görmüş olan Kosovalı Türkler, günümüzde dillerine ve kültürlerine ilişkin ciddi bir bağlılık göstermektedirler. Kosova'da Türk varlığını korumak, Türk gelenek ve göreneklerini yaşatmak için kurulmuş olan birçok dernek, Türkçe yayın yapan radyo ve televizyon kurumları bulunmaktadır. Bu kurum ve kuruluşların birçoğu, büyük oranda ekonomik sıkıntı yaşamaktadırlar. Yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı, Türkçe eğitim sürecinde olduğu gibi, sunulan hizmetin kalitesinde bazı yetersizlikler ortaya çıkmaktadır.

Kosovalı Türkler, Türkiye'nin her alanda sağlayacağı maddi ve manevi destekle bu yetersizliklerin yok olacağı, Türk kültürünü ve dilini en iyi şekilde korumak ve canlı tutmak için gösterilen çabaların da karşılıksız kalmayacağı, dillerine ve kültürlerine ilişkin sahip oldukları ciddi bağlılığın gelecek nesillere de aktarımının mümkün olabileceği görüşündedirler.

Kosova'da eğitim başta olmak üzere, sosyal ve siyasi alanlarda yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak politikalar belirlenmediği ve önemli girişimlerde bulunulmadığı sürece, gelecek nesillerin geçmiş nesillere kıyasla millî benlik duygularının azalacağı konusunda kaygılanmakta olan Kosovalı Türkler, Kosova'da yaşayan Türk kültürünün yakın gelecekte zarar görebileceği düşüncesindedirler. Bu bağlamda Kosova'da Türkçeye ve Türk kültürüne sahip çıkmak, orada yaşayan Türkleri yalnız bırakmamak için bütün Türklerle görevler düşmektedir. Kosovalı Türkler maddi ve manevi olarak desteklenmelidir. Kosovalı Türklerin Türkçeye ve Türk kültürüne olan bağlılıklarının korunması, millî benlik duygularının gelecek nesillere aktarılması için etkinlikler düzenlenmeli, çalışmalar yapılmalıdır. Türkçe eğitimin yapıldığı okullarda görev yapan öğretmenlerin bilgi, beceri ve eğitim bakımından güçlendirilmesi, güncel öğretim yöntemlerinden haberdar edilmesi için sıklıkla seminer ve eğitim toplantıları, çalıştaylar düzenlenmeli; öğretmenler, güncel öğretim yöntemlerini sınıflarında kullanmaları için desteklenmelidir. Ayrıca eğitimciler, Kosova eğitim programına uygun Türkçe ders kitapları yazmaları için teşvik edilmeli, ders kitaplarının basımı sürecinde karşılaşılan engellerin aşılması için de politikalar belirlenmelidir. Kosovalı Türklerin sanatsal yönleri desteklenmeli; Türkçe şiir, roman ve hikâye yazımı ile ilgili yarışmalar sıklıkla düzenlenmelidir. Türkçenin bilim, sanat ve edebiyat dili olduğu vurgusu devamlı olarak ön planda tutulmalıdır.

Türklerin geçmişten günümüze kadar sahip oldukları şehirli kültür, Kosova'da Türkçe bilenlere şehirli (kasabalı), bilmeyenlere ise köylü denmesinin nedeni olmuştur. Bu tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere, Kosova'da Türkçe bilmek gelişmişlik düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Türkçe bilmek, gelişmiş ve kültürlü bir toplum hayatının ön koşulu olarak sunulmaya çalışılmalıdır. Ayrıca Kosovalı Türkler arasındaki sorunlar çözülmeli, Türklerin kendi aralarında küçük gruplara bölünmesi sonucunda oradaki birlik ve beraberliğin bozulmasının önüne geçilmelidir. Kosova'daki Türk firmaları eleman alırken Türklere belli kontenjanlar ayırmalı ve iş başvurusunda Türkçe bilmeyi bir avantaj olarak göstermelidir. Bir toplumun kalkınması için dilde, eğitimde ve sosyal alanlarda gelişmesi gerekmektedir. Kosovalı Türklerin bu alanlarda desteklenmesi oradaki Türk varlığının korunması ve devamı için önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Akgün, Sibel (2012). "Kosova Türklerinin Tarihten Bugüne Kimlik Mücadelesi". *Karadeniz Araştırmaları* 34: 11-36.
- Bilgiç, Tuba Ünlü ve S. Bestami Bilgiç (2012). "Kosova Türkleri, Sıradışı bir Türk Diasporası". *Bilig* 62: 41-42.
- Çavuşoğlu, Halim (2007). "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri". *Bilig* 4: 123-154.
- Çelik, Bilgin (2008). *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yay.
- Emin, Nedim (2013). "Balkanlarda Türk Dizilerine Olan İlgiyi Nasıl Okumalı?". <http://odak.setav.org/page/balkanlarda-turk-dizilerine-olan-ilgiyi-nasil-okumali/5701>. (Erişim tarihi: 29 Haziran 2013)
- Emiroğlu, Hüseyin (2006). *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*. Ankara: Orient Yay.
- Ergül, Hüseyin Fazlı (2009). "Kosova'da Türkçe Eğitim ve Sınıf Öğretmeni Yetiştirme İhtiyacı". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 13: 39-51.
- Gökdağ, Atsız Bilgehan (2007). "Kosova Türkleri". *Balkanlar El Kitabı*. C. II. Ed. Osman Karatay- Bilgehan A. Gökdağ. Çorum- Ankara: Vadi Yay.
- İnalcık, Halil (1993). *Balkanlar*. İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yay.
- Koro, Bedrettin (1994). "Kosova'da Türkçe Eğitimin Gelişimi". *Bay Kültür ve Sanat Dergisi* 1.
- _____, (1999). "Kosova'da Türkçe Eğitimin Gelişimi". *Sofra Dergisi* 4.

- Kut, Şule (2005). “Kosova Türkleri: Nasıl Bir Gelecek?”. *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Levinson, David (1998). *Ethnic Groups Worldwide: A Ready Reference Handbook*. Arizona: Oryx Press.
- Malcolm, Nolit (1998). *Kosova: A Short History*. New York: New York University Press.
- Özfatura, M. Necati (1998). *Hedefteki Ülke: KOSOVA*. İstanbul: İzci Yay.
- Pala, İskender (1992). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: Alternatif Üniversitesi.
- Poulton, Hugh (1993). *Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*. İstanbul: Sarmal Yay.
- Recepoğlu, Suroy Altay (2005). *Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları*. Prizren: Özel Yay.
- Recepoğlu, Suroy Altay (2006). *Kosova’da Türk Olmak*. Prizren: Siprint Yay.
- Selim, Selim (2007). “Balkan Savaşlarından Günümüze Kadar Kosova’da Yaşayan Türklerin Toplumsal, Kültür-Eğitim Durumu”. *BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi* 7.
- Şanlı, Cevdet (2004). “Kosova’da Eğitim Kalitesi İçin Atılacak Adımlar”. *Derya Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi* 11.
- Şanlı, Cevdet ve Ergin Jable (2009). “Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı”. 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi. Priştine, Kosova.
- Taçoğlu, Tuğra Poyraz (2008). “Bağımsızlık Öncesi Süreçte Kosova’daki Türk Toplumunun İncelenmesi”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 25(1): 219-252.
- Taşkıran, Cemalettin (2009). *Unuttuğumuz Vatan Rumeli*. Ankara: Platin Kitabevi.
- Tikici, Mehmet vd. (2009). “Balkanlarda Türk Kültürü: Osmanlı Sonrası Kosova’da Yaşayan Türklerin Kültürel Özellikleri ve Türkiye İle İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. I. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi. Priştine, Kosova. 10-16 Mayıs.
- Topsakal, Cem ve Bedrettin Koro (2007). “Kosova’da Yaşayan Türkçe Eğitim”. Prizren: Bay Yay.
- Tören, Deniz (2011). “Kosova Analizi; Kosova Sorunu Üzerine Bir İnceleme”. Global Politikalar Araştırma Merkezi.
<http://www.glopol.org/tr/pdf/Rapor%20No%20-%203.pdf> (Erişim tarihi: 14 Nisan 2013).
- Türbedar, Erhan (2003). “Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri”. *Balkan Türkleri, Balkanlar’da Türk Varlığı*. Ankara: ASAM Yay.

- Türkoğlu, Emir (2001). *Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliđi*. Ankara: ASAM Yay.
- Ünal, Hasan (1995). *Yeni Türkiye*. Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Vickers, Miranda (1998). "Between Serb and Albanian: A History of Kosovo". New York: Columbia University Press.
- Yağmur, Kutlay ve Fons J. R. van de Vijver (2011). "Acculturation and Language Orientations of Turkish Immigrants in Australia, France, Germany, and the Netherlands. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 43 (7): 1110-1130.

Turks in Kosovo: Their Culture and Language Use

Nursel Elmas*

Abstract

Kosovo, which is a strategic location in the middle of the Balkans, is one of the areas where a considerable amount of Turkish population exists among many other ethnic groups. Hence, Turkish culture has been spread and is still alive on those lands in addition to Slavic and European cultures and the conflicts among them. Kosovar Turks have been struggling to survive in the Muslim Turkish population since the Ottoman Empire period. Especially, with the withdrawal of the Ottoman Empire, their hard times began, and today they are only a minority group. Even though they try to keep their culture alive through several associations and political parties, they still face several challenges in social and everyday life. This study focuses on the socio-cultural transformation of Kosovar Turks with a historical perspective, the main characteristics of their culture, the interaction of their culture with other indigenous cultures, and their current situation.

Keywords

Kosovar Turks, first language education, ethnic identity awareness, cultural belonging

---

* Yunus Emre Institute – Ankara / Turkey
nurseelmas@gmail.com

Турки Косова: язык и культура

Нурсель Элмаз*

Аннотация

В центре Балканского полуострова, который в определенные исторические периоды был ареной борьбы за господство между тюркской, славянской и европейской культурами, находится имеющий важное стратегическое значение район Косова, где наряду с различными этническими группами проживает и турецкое население. Проживающие в данном регионе с периода Османской империи как часть мусульманского турецкого населения турки Косова на протяжении длительного времени ведут борьбу за сохранение своего присутствия в регионе. Турки Косова, трудные времена для которых настали с вытеснением Османской империи из региона, сегодня имеют статус меньшинства и несмотря на то, что путем создания различных объединений и политических партий пытаются поддерживать свою культуру, они сталкиваются со многими препятствиями как в области образования, так и в общественной жизни. Данная работа рассматривает насколько турки Косова смогли сохранить свой язык и обучение турецкому языку, свою культуру и национальную идентичность; а также наличие изменений в использовании турками Косова родного языка в контексте культурных ценностей.

Ключевые слова

турки Косова, обучение родному языку, сознание этнической идентичности, культурная принадлежность

---

* институт Юнуса Эмре – Анкара / Турция
nurselelmas@gmail.com